

Pr. Ovidiu SOARE¹

TRANSFORMĂRILE SOCIALE ALE SATULUI ROMÂNESC ÎN
PERIOADA COMUNISTĂ ȘI POSTCOMUNISTĂ

The Social Transformations of the Romanian Village in Communist and
Post-Communist

Abstract: During the interwar and communist periods, the Romanian society was subjected to transformations, both at the level of social actions and the level of the collective mentality. The Romanian village was in the foreground of these transformations. Neither interwar society nor communist society reached the boundaries of the ideal society, as the social reformers of the time intended. In the interwar period, the social elites hoped to build a better society, looking at their aims and ways of achieving it through social studies and research. In the communist period, things were simpler. This time it was no longer considered necessary to find out the direction in which the country would go. Based on the Marxist-Leninist ideology, they wanted the socialist development of the country, implicitly of agriculture, and the transformation of the villages, through a forced process of urbanization. This process stopped in the 1990s, which would have led to the disappearance of the specificity of the Romanian village through demolition. The present study wishes to present some aspects of the transformation process, through which the Romanian village has been passing, from the communist and post-communist period.

Keywords: Romanian village, communism, socialism, industrialization, rural development

Introducere

Societatea românească în perioada interbelică și comunistă a fost supusă unor transformări atât la nivelul acțiunilor sociale, cât și la nivelul mentalului colectiv, iar satul românesc a fost în prim-planul acestor transformări.

¹ Senior Lecturer, PhD, "Dunărea de Jos" University of Galați, Romania, ovidiu.soare@ugal.ro

Nici societatea interbelică și nici societatea comunistă nu au atins granițele societății ideale, așa cum își propuneau reformatorii sociali din acele timpuri. Dacă în perioada interbelică elitele sociale sperau să construiască o societate mai bună, căutând *ținta și calea*, prin studii și cercetări sociale, în perioada comunistă lucrurile au fost mult mai simple. Ținta și calea finală a societății ideale erau cunoscute, acestea fiind societatea comunistă. Se dorea o societate egalitaristă în care nedreptatea și diferențele socio-economice să dispară. Cei care se împotriveau acestui plan erau considerați dușmani ai poporului și ca atare suportau consecințele. Cele două perioade au căutat să transforme satul românesc, gândind că acest lucru va duce la dezvoltarea societății în ansamblul ei. În ambele perioade, perspectivele au fost de natură culturală, socială și economică. Dacă în cele două perioade, interbelică și comunistă, au existat programe specifice de transformare a satului românesc, cea de a treia perioadă, postcomunistă, este una în care acțiunile sociale nu mai sunt coordonate cu același elan și energie. Procesul de transformare este unul specific, care se regăsește în mai toate țările care au trecut prin experiența comunistă, cu anumite pendulări și chiar regrete față de perioada comunistă.

Odată cu instaurarea comunismului, și cercetarea sociologică a suferit anumite transformări. De această dată, ele se vor fi desfășurat dintr-o perspectivă ideologică, a marxism-leninismului, pe primul plan aflându-se cercetările sociologice privind procesele sociale care însoțeau industrializarea socialistă a țării, urbanizarea, dezvoltarea socialistă a agriculturii, transformarea satelor sau progresul tehnic (Constantinescu, 1971b).

Cercetarea sociologică din perioada comunistă a făcut eforturi pentru a exista într-o perioadă dificilă. De altfel nu este singura instituție care se lupta să supraviețuiască și să-și ducă până la capăt rostul și menirea ei. Meritul lor a fost acela de a nu anula tradițiile, cercetarea științifică, cultura și spiritualitatea noastră, ci de a le conserva, apăra și dezvolta în noi forme de existență, care, de cele mai multe ori, cu greu puteau fi descifrate de cenzura comunistă, iar dacă erau descifrate, scăpau poate și din cauza cenzorilor care doreau până la urmă ca etica, religiozitatea, tradițiile și politica adevărului să nu dispară pentru totdeauna.

Acest lucru este recunoscut și de sociologul M. Constantinescu. El mărturisește că abordarea fenomenelor sociale prezente în perioada de construcție a socialismului cere o muncă intensă de pregătire pentru a putea birui o serie de dificultăți obiective sau, adeseori, subiective, iar aceste dificultăți apăreau la alegerea temelor, pregătirea planului tematic și

realizarea lui pe teren, precum și la prelucrarea datelor (Constantinescu, 1971b).

Nu încape nici o îndoială că toate aceste dificultăți aveau o latură care aparținea strict domeniului sociologic de cercetare, la care se adăuga o alta social-politică. Acest limbaj dublu este specific perioadei comuniste, existând în cadrul studiilor de specialitate o latură laudativă la adresa sistemului comunist, urmată firește de una științifică.

Transformările sociale ale satului românesc în perioada comunistă

Dacă în urmă cu doar câțiva ani instituțiile statului se preocupau de educarea locuitorilor din mediul rural, pentru a dobândi cunoștințe privind buna conducere a gospodăriei, precum și lămuriri în toate problemele de ordin material, moral și național, din care nu lipsea perspectiva creștină², odată cu instaurarea comunismului perspectiva se schimbă radical.

² Institutul Social Român, înființat în anul 1921, a avut scopul de a cerceta problemele sociale ale României, care să ajute la cunoașterea și înțelegerea lor (Institutul Social Român, 1926). Acest institut a statornicit cunoașterea țării prin monografia sociologică și în primul rând prin monografiile sătești (Gusti, 1936).

Se făcea apel, pentru cunoașterea națiunii, la toate forțele entuziaste, care să facă parte din echipele de cercetare monografică: învățători, preoți, profesori secundari și universitari, medici, agronomi, primari și pretori, membrii căminelor culturale, mergându-se până la conducătorii superiori religioși și civili ai Neamului, cultivând o Etică și o Politică a Adevărului (Gusti, 1936).

Sociologul Traian Herseni afirma în anul 1936 că România se găsește la o răscruce. Până atunci toate forțele au fost îndreptate către Marea Unire din 1918, iar întregirea a fost proclamată ca ideal național. Întrebarea care se punea în acele vremuri era: Unde se va îndrepta țara după Marea Unire? Iar generația de atunci a fost numită "generația decisivă" (Herseni, 1936). Cu alte cuvinte era necesară o nouă orientare, un nou ideal, primul fiind cel al unirii. Un ideal strict social sau unul național, care să-l completeze pe primul. Națiunea se căuta pe sine. Vor fi fost înțelese problemele sociale prin cunoașterea țării. Se dorea găsirea și formularea unui stil național de existență, o concepție românească despre lume și viață. Calea prin care doreau să descopere toate aceste lucruri era cercetarea monografică, alături de cercetările istorice. Toate acestea aveau rolul de a înlătura imitarea formelor de viață din străinătate (Herseni, 1936).

Intelectualii de toate gradele, de la studentul începător într-ale științei și învățătorul de la țară, până la savanții de toate specialitățile, sunt chemați să întreprindă campania aceasta pentru cunoașterea țării. Iar realizatorii practici, de la educatori până la reformatorii politici, sunt datori să țină seama în activitatea lor de aceste date ale realității românești (Herseni, 1936).

Studiile sociologice interbelice, inițiate și coordonate de sociologul Dimitrie Gusti, au scos în evidență faptul că populația din mediul rural este slab educată, nu știa să-și cultive pământul după normele științifice ale vremii, nu știa să se gospodărească sau să aibă o

În *Darea de seamă a Comitetului de Partid Muncitoresc Raionul Făurei*, din perioada 1 ianuarie - 31 martie 1950, aflăm că principalele preocupări din mediul rural priveau stabilitatea păcii la nivel planetar, îngrijorarea față de militarizarea țărilor capitaliste, înfrângerea și lichidarea focarelor principale ale fascismului și ale agresiunii mondiale; intensificarea luptei pentru pace era una dintre cele mai puternice mișcări ale vremii. *Masele populare au înțeles că soarta Statelor nu poate fi încredințată guvernanzilor reacționari, care urmăresc scopuri egoiste, agresive și antipopulare. Popoarele nedorind să mai trăiască ca în trecut își iau soarta statelor lor în propriile lor mâini, stabilesc rânduieli democratice și duc o luptă activă împotriva forțelor reacțiunii, împotriva ațâțătorilor la un nou război. Popoarele lumii nu vor să se mai repete calamitățile războiului. Ele luptă cu perseverență pentru întărirea păcii și a securității* (A.N.S.J.Br., 1950a, f. 1).

În lumea satului apar astfel idei politice care scot în evidență pericolul imperialist prezent în țările capitaliste. Pasajul de mai jos este concludent în acest sens: *În perioada în care contradicțiile între cele două lagăre se adâncesc în timp ce noi și alte popoare muncesc pentru a-și crea o viață mai bună, pentru a consolida pacea mondială alături de popoarele Uniunii Sovietice, imperialiștii Americani și Englezi ațâță lumea la un nou război mondial* (A.N.S.J.Br., 1950a, f. 1). *Darea de seamă* continuă cu citate dintr-un interviu al Tov. STALIN care înfierează societatea capitalistă: *În Statele Unite ale Americii, în Anglia ca și în Franța spune Tov. STALIN există forțe agresive care doresc un nou război. Ele au nevoie de un război pentru a obține supraprofitori pentru a jefui alte țări. Aceștia sunt miliardarii și milionarii care văd în război o afacere rentabilă aducătoare de profituri uriașe* (A.N.S.J.Br., 1950a, f. 2).

Sunt enumerate în acest raport acțiunile și victoriile obținute de clasa muncitoare sub conducerea P.C.R., având la bază învățăturile marxist-leniniste, eliberând muncitorimea de la orașe și sate care era exploatată de fabricanți și moșieri, ducând în continuare o luptă fățișă contra rămășițelor capitaliste demascând-i și aruncând-i rând pe rând pe aceștia. Aceste idei revoluționare prezente în toate acțiunile Partidului Comunist aveau ca scop transformarea satului românesc, transformarea țăranului într-un cetățean de tip nou. Erau cunoscute în acea vreme

igienă corporală pe măsură. Din această cauză lucrurile trebuiau să fie îndreptate, iar trei dintre modalitățile concrete prin care se puteau înfăptui toate acestea erau: activitatea Căminelor Culturale în mediul rural, prezența Echipelor Regale Studentești la sate și obligativitatea Serviciului Social la sate.

expresii ca acestea: omul de tip nou, societatea de tip nou, partid de tip nou (A.N.S.J.Br., 1950a, f. 5).

Principala activitate a comuniștilor, la începutul anilor 1950 era aceea de ai convinge pe cetățeni că cei care pregătesc un nou război uneltesc împotriva existenței Republicii Populare Române.

Ciudat este că în timp ce comuniștii purtau un astfel de discurs, în care nedreptatea, hoția și exploatarea erau arătate ca fiind prezentă în țările capitaliste, aceiași comuniști desfășurau o muncă intensă de construire a comunismului prin colectivizare și naționalizare forțată, folosind aceleași metode pe care de înfierau la capitaliști, producând adevărate drame în rândul țăranilor.

Consultând arhivele acelor timpuri, se observă că dramele nu erau consemnate, în schimb, erau consemnate marile realizări înfăptuite de *țăranimea muncitoare*, care sub conducerea P.C.R. *au pornit cu dragoste în întreceri socialiste în cinstea zilei de 8 Mai cea de a XXX-a Aniversare a Partidului nostru*, colectivității luându-și angajamentul să sporească media la hectar cu 20% (A.N.S.J.Br., 1950a, f. 5).

Astfel de victorii în întrecerea socialistă, cu depășiri de plan și raportări înainte de termenul stabilit au fost prezente în toată perioada comunistă. Cine citește astăzi acele rapoarte înțelege că *țăranimea muncitoare* trăia într-o "continuă fericire" în care "bunăstarea" creștea de la o zi la alta, prin "grija neîntreruptă" a Partidului Comunist.

Interesant este faptul că găsim anumite paralele între cele două perioade istorice ale Satului românesc, cea interbelică și cea comunistă. Prima dintre ele ar fi aceea că și în una și în cealaltă perioadă a existat o acțiune propagandistică de apărare a societății existente și de defăimare a celeilalte, ceea ce pentru țăranul român a fost destul de frustrant. În mai puțin de un deceniu țăranul român a făcut cunoștință cu două sisteme sociale total opuse, care fiecare în parte îi garantau fericirea și bunăstarea.

În adresa cu numărul 15.850/11 ianuarie 1944, a Prefecturii Județului Brăila, Biroul Cultural către Comuna Ianca, aflăm că în ziua de 16 ianuarie 1944, un membru al Consiliului de Colaborare al Prefecturii va conferenția în comună. În acest sens vor fi fost trimise materiale propagandistice constând din afișe mari și mici, precum și broșuri. Afișele mari urmau să fie expuse la loc vizibil, iar afișele mici să fie împărțite la săteni. Broșurile vor fi fost citite *în toate ocaziunile, dar mai ales la șezătorile Căminului Cultural*. Afișele și broșurile aveau titluri sugestive, susținând lupta împotriva comunismului (războiul nu se sfârșise): *Tăiați firul minciunilor, Corul svoniștilor, Nu bateți toba svonurilor, Biruința va fi a noastră*,

Bolșevismul și Europa, Temeiurile luptei noastre în Răsărit, Un cuvânt poate ucide mii de vieți, Vom învinge (A.N.S.J.Br., 1944, f. 2).

Pe de cealaltă parte, în *Darea de seamă a Comitetului de Partid Muncitoresc Raionul Făurei*, din perioada 1 ianuarie - 31 martie 1950, se specifică faptul că pacea lumii este amenințată și din acest motiv *orice partizan al păcii, pentru orice om cinstit, lupta pentru pace nu poate însemna decât lupta împotriva imperialismului, lupta pentru demascarea și zădărnicierea planurilor ucigașe ale forțelor agresive, ale rechinilor capitaliști, iar clasa muncitoare are măreția istorică de a fi groparul capitalismului*. Uniunea Sovietică va fi garantul păcii, iar prin realizarea planurilor de muncă se dă o lovitură puternică ațâțătorilor la un nou război, spionilor din banda lui Tito de la Belgrad și dușmanului de clasă din interiorul țării, chiaburimea satelor (A.N.S.J.Br., 1950a, f. 3, 4, 6). Același lucru îl întâlnim într-un raport de activitate, din ziua de 10 septembrie 1950, a tovarășului P. I. Acesta s-a deplasat în Comuna Romanu pentru a susține o conferința, care avea ca scop prezentarea *Congresului Comitetelor de Luptă pentru Pace din Republica Populară Română*, care s-a desfășura în zilele de 9,10 și 11 septembrie la București. Înaintea conferinței au fost instruiți agitatorii, îndemnându-i să citească în grupuri broșurile în legătură cu lupta pentru pace, iar în timpul conferinței să strige cât mai multe lozinci în acest sens. De asemenea, sălile de ședință și străzile au fost împodobite cu tablouri și lozinci care scoteau în evidență lupta pentru pace (A.N.S.J.Br., 1950b, f. 20).

O altă paralelă o găsim în activitatea de educare a sătenilor sau a țărănimii muncitoare, așa cum erau numiți țăranii de către comuniști.

În perioada interbelică, se organizau cursuri țărănești în toate comunele din țară³. Iată că aceste cursuri, cu bărbați și femei de la sate,

³ Căminele Culturale, prin cursurile sătești organizate, aveau rolul de a ridica nivelul cultural al sătenilor, iar Echipele Regale Studențești aveau rolul de a cerceta satul românesc, de a vedea ce este tradițional și autentic, precum și de a semnală disfuncționalitățile de ordin cultural, spiritual, social, sanitar sau economic și modalitatea prin care toate acestea pot fi îndreptate. În perioada 1934-1938 funcționau în România un număr de 2305 Cămine Culturale la sate, cele mai multe dintre acestea în Basarabia - 653, în trei dintre județe numărul lor fiind egal sau mai mare de 100, Bălți 108, Soroca 100 și Lăpușna 100, comparativ cu județele din Transilvania unde numărul total de Cămine culturale a fost de 146, iar cele mai multe au fost 31, în județul Năsăud (Gusti, 1996, Anexe). Numărul mare de cămine culturale din Basarabia se explică prin faptul că în această parte de țară, predominau localitățile rurale. Folosindu-se de nucleele de activitate create de Serviciul Social, în Eparhia Hotinului, Prea Sfințitul Episcop Tit a sprijinit activitatea culturală, prin preoțimea din întreaga eparhie, ajungând să aibă 475 de Cămine Culturale, iar prin aceste instituții s-a urmărit ridicarea intelectuală și materială a satelor; adăugăm faptul că P. S. Sa. a fost președinte activ al Căminelor Culturale din județul Bălți, din acea perioadă (Popescu, 1939).

continuă și în perioada comunistă, pentru ridicarea nivelului politic, precum și pentru *transformarea socialistă a agriculturii*. În același Dăre de seamă se specifică faptul că *pentru sprijinirea cursurilor serale de partid și a cercurilor de politică curentă s-a făcut instruirea propagandiștilor*, iar dintre aceștia, cei care au fost bine instruiți, au realizat o frecvență a cursanților de 70%. Munca cu propaganda și cu organizarea agitatorilor nu era ușoară, datorită faptului că nu toți cei implicați în această activitate își cunoșteau îndatoririle: *unii dintre agitatori nici nu cunosc care le sunt sarcinile ca agitatori*, datorită slabei activități a secretarilor organizației de bază (A.N.S.J.Br., 1950a, f. 10).

Pe lângă aceste două paralele, amintim aici și Instituția Căminului Cultural, folosit din plin în cele două perioade. S-au desfășurat activități în cadrul acestei instituții și în perioada comunistă. S-a format astfel un colectiv cultural pe raion, care era alcătuit din responsabili culturali ai organizației de masă pentru a sprijini munca culturală de teren. *În cadrul concursurilor între cămine s-a observat o activitate mulțumitoare. Astfel s-au ținut seri culturale, șezători și festivaluri artistice Duminicale, conferințe legate de viața practică și situația internă și internațională* (A.N.S.J.Br., 1950a, f. 12). Vedem cum, fără să vrea, Căminul Cultural își continua activitatea pentru care a fost inițial construit la sate, de către sociologul Dimitrie Gusti, acela de a ridica nivelul cultural al țaranului român, însă de aceasta dată ridicarea nivelului cultural era privit dintr-o nouă perspectivă, de factură comunistă. Pe 25 februarie 1950, în cadrul Căminelor Culturale a fost sărbătorită a XXXIII – a Aniversare a Armatei Roșii, unde a fost prezentat eroismul Armatei Roșii care a distrus fiara fascistă. La acest eveniment, în tot raionul au participat aproape 6700 de țărani muncitori *care și-au manifestat dragostea pentru marea țară a socialismului Uniunea Sovietică, eliberatoarea țării noastre* (A.N.S.J.Br., 1950a, f. 12).

Comitetul Raional P.C.R. Brăila se îngrijea în anii '50 de buna organizare a satului. Erau trimiși periodic responsabili cu munca de partid, pentru a vedea cum sunt duse la îndeplinire sarcinile de partid trasate de la centru. Acești responsabili se interesau în fiecare comună de felul în care sunt duse la îndeplinire muncile agricole, activitatea școlară, aprovizionarea cooperativelor (magazinele sătești), desfășurarea muncii de partid. Iată un fragment dintr-un raport de activitate din perioada 2-8 octombrie 1950, întocmit de tovarășul S.V.: *De asemenea m-am deplasat în com. Tichilești, unde am luat legătura cu secretarul Organizației de bază ,*

interesându-mă cum merge viața de Partid; totodată a fost schimbat președintele Comitetului Provizoriu, care se ținea de beție și băga vrajba în populație. Organizațiile de masă sunt slabe și nu își duc munca așa cum ar trebui; Învățământul merge având frecvența regulată; Însămânțările au început în ziua de 2 octombrie și sunt 4 centre la care se selectează mărfurile (A.N.S.J.Br., 1950b, f. 42). Observăm faptul că toate aceste raportări acordau o atenție deosebită muncii de partid, această muncă fiind la paritate cu activitatea economică, socială și culturală. Din aceste raportări se poate desprinde o concluzie generală, și anume faptul că dacă într-o comună lucrurile mergeau prost din punct de vedere economic și social, acest lucru se datora faptului că munca de partid nu era bine organizată. Cu alte cuvinte, în numai câțiva ani de la instaurarea comunismului, satul românesc începea să se transforme într-o așa manieră încât totul depindea de activitatea politică a Partidului Comunist.

Manifestările artistice, concursurile, întrunirile, într-un cuvânt totul gravita în jurul Partidului Comunist. Într-o notă a Partidului din 10 noiembrie 1950, aflăm despre modul în care s-a desfășurat aniversarea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. *Au sărbătorit această zi măreață prin meeting-uri și întreceri socialiste care s-au ținut în comunele raionului. Au avut loc 30 de adunări în Căminele Culturale, urmate de dansuri și cântece susținute de către elevi. S-a prelucrat importanța Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, la care au participat 70-75% din cetățeni (A.N.S.J.Br., 1950b, f. 86).* Din toate aceste raportări observăm că procentul din populație care era raportat că participă la aceste acțiuni se situa în jurul valorii de 70%. Acest procent era folosit ca o cifră magică care demonstra faptul că satul românesc merge pe calea ce bună a transformării într-o societate socialistă sau comunistă.

Raportul de activitate al tov. G.N. din 17.XII.1950, privind activitatea de partid din comuna Lișcoteanca scoate în evidență următoarele aspecte pozitive: din 57 de membri de partid, 70% dintre ei au plătit cotizația (revine iar cota de 70%); școala de alfabetizare funcționează cu un număr de 37 de elevi; gazeta de stradă este funcțională. Dintre aspectele negative amintim faptul că agitatorii și își făceau datoria, nu-și duceau la bun sfârșit munca. Au fost trasate mai multe sarcini: intensificarea luptei pentru pace; importanța primului plan cincinal; organizarea de întreceri socialiste cu ocazia aniversării a 71 de ani de la nașterea tov. Stalin, pe 21 decembrie; demascarea celor care nu au predat cotele de produse agricole la stat; folosirea perioadei de iarnă ca mijloc educativ prin vizitarea bibliotecii și prin susținerea de conferințe

duminicale; repararea Aparatului de Radio. Raportul de încheie cu următoarea frază: *Nu am putut mobiliza populația comunei pentru a lua parte la conferința urmată de festival, din cauza agitatorilor care erau toți la cele două nunți din sat* (A.N.S.J.Br.,1950b, f. 192). Observăm în acest raport grija față de activitatea agitatorilor, care în cazul de față era una foarte slabă, precum și de omagierea tov. Stalin, la ziua sa de naștere. Nu în ultimul rând informațiile primite prin undele radio, în cea mai mare parte acestea fiind de factură comunistă, trebuiau să ajungă la cetățenii din comună, iar acest lucru un era posibil în acea perioadă, deoarece aparatul de radio era nefuncțional. Aparatul de radio era văzut ca un mijloc de transformare a satului românesc.

Transformarea satului românesc în perioada comunistă poate fi echivalată, într-un anumit sens, cu *transformarea socialistă a agriculturii*, expresie foarte mult folosită în acea perioadă. Această transformare era strâns legată de munca de partid, practic una dintre sarcinile Partidului Comunist la sate era tocmai această transformare, iar cei care în anii 1950 erau delegați să facă acest lucru, la baza piramidei organizațiilor comuniste, purtau numele de agitatori. Curios sau nu, un plan de acțiune prin care erau instruiți agitatorii să-i convingă pe țărani ca să transforme agricultura purta numele *Cursul de Agitație*. Cursul este redactat în anul 1951, pentru Raionul Filimon Sârbu (localitatea Făurei de astăzi) și are următorul titlu: *SARCINA AGITATORILOR ÎN LĂMURIREA MASELOR ASUPRA POLITICII PARTIDULUI ÎN TRANSFORMAREA SOCIALISTĂ A AGRICULTURII. Cum trebuie să muncească agitatorii pentru educarea comunistă a țăranimii muncitoare și dezvoltarea urii față de dușmanul de clasă. Cursul înfierează imperialismul american și englez, scoțând în evidență binefacerile socialismului victorios, precum și înfrățirea muncitorimii cu țăranimea muncitoare, pentru a instaura dictatura proletariatului în țara noastră, atragerea țăranimii muncitoare pe făgașul socialismului, asigurarea înfloririi agriculturii, ridicarea nivelului de trai la sate, apărarea țăranimii muncitoare de exploatarea moșierească și capitalistă, precum și smulgerea pământurilor din mâinile moșierilor și trecerea lui în mâinile celor ce muncesc* (A.N.S.J.Br., 1950a, f. 62). Toate bune și frumoase numai că pământurile au fost luate nu numai de la moșieri ci și de la țăranimea muncitoare, astfel că săracii țărani au devenit sclavi pe propriile lor pământuri, care nu mai erau ale lor ci ale Cooperativelor Agricole de Producție.

În multe situații, înființarea Gospodăriilor Agricole Colective, care ulterior s-au numit Cooperative Agricole de Producție sau generic *colectiv* se făcea prin înscrierea *benevolă* a țăranilor cu pământul lor, dar și prin

renunțare la pământul deținut. Într-un raport asupra înființării Gospodăriei Agricole Colective, din comuna Șuțu, din data de 15.08.1950, se specifică faptul că dintr-un total de 1.175 de gospodării s-au înscris în gospodăria agricolă 48 de gospodării. Comuna avea 4.858 de hectare teren arabil, iar cele 48 de gospodării au adus numai 135 de hectare teren arabil. La aceste 135 de hectare s-au adăugat altele de 40 de hectare teren arabil, provenit din terenurile la care au renunțat trei învățători, un preot, un referent, trei pensionari și un salariat (A.N.S.J.Br., 1950a, f. 118). Activitatea de colectivizare era la început, însă din aceste rapoarte se observă că o parte dintre intelectualii satului renunțau de bună voie la pământul deținut pentru a nu suporta consecințele destul de dure ale partidului comunist.

Conceptul de industrializare a societății românești, susținut în perioada comunistă, a adus anumite transformări satului românesc, prin acel fenomen al migrației populației de la sat la oraș. Acest proces a fost prezent și în perioada interbelică, însă el nu a avut anvergura celui din perioada comunistă.

Problema migrației către zonele urbane a fost semnalată în perioada interbelică de către sociologul M. Constantinescu⁴.

Una dintre problemele cu care se confruntau satele românești din perioada interbelică a fost aceea a suprapopulării. Această suprapopulare era creată de sărăcirea păturilor de jos ale țărănimii (Constantinescu, 1971a).

Zona emigrărilor variază de la sat la sat, de la regiune la regiune: ardelenii se îndreaptă spre București și centrele industriale, unde au funcții mai bine plătite; unii moldoveni trec în Dobrogea, Ialomița, Dunărea de Jos și lucrează ca muncitori cu ziua, argați, bivolari, nisipari; oltenii vin la București și au rosturi specifice: vânzători de fructe, legume, iaurt, covrigi, cărbuni, ziare. Din Ardeal mai ales înainte de război emigrau în America, cei întorși în sat reluau însă agricultura, portul și se căsătoreau în sat.

Scopul emigranților nu este de a rămâne la oraș, ci de a face o mică sumă pentru ca întorcându-se în sat să-și poată cumpăra pământ și mari case. Dar socotelile de acasă nu se potrivesc cu cele din târg, când viața devine alta și mentalitatea se transformă (Constantinescu, 1971a).

Efectele emigrărilor au fost: dezorganizarea vieții familiare; viața familială de destramă, femeile găsindu-și drăguți, fapt de pe urmă căruia

⁴ Articolul sociologului M. Constantinescu a fost întocmit în vara anului 1939, pentru a fi prezentat Congresului XIV de Sociologie, care ar fi trebuit să aibă loc în toamna anului 1939. Izbuclirea celui de al doilea război mondial a anulat acest congres, iar articolul a fost publicat după trei decenii, în 1971.

apar numeroase scandaluri când de întorc acasă bărbații; ruina biologică provenită din bolile sociale; transformarea mentalităților sătești primitive, magice și religioase într-una pozitivistă-utilitaristă; schimbarea portului sătesc cu costumul orășenesc (Constantinescu, 1971a).

Exodul rural își mărește neconținutul masa și intensitatea și atinge din ce în ce mai multe păături țărănești, fiind un fenomen esențial al vieții noastre sătești. Trebuie să atragem asupra lui atât atenția oamenilor de știință cât și a gânditorilor politici pentru a putea contribui la soluționarea problemelor noi și grave pe care le ridică (Constantinescu, 1971a).

Vedem că perioada interbelică nu a fost scutită de drame și tensiuni sociale, care porneau atât din neînțelegerea fenomenelor sociale, în toată complexitatea lor, cât și din neputința structurilor administrative locale și centrale de a duce la bun sfârșit un anumit program social. Problema migrației către spațiile urbane a reapărut și în perioada comunistă. Nici în această perioadă fenomenul migrației nu a fost stăpânit și controlat așa cum ar fi trebuit să fie. Același sociolog vorbește, într-un articol publicat în anul 1971, despre procesul de urbanizare, de trecere a unor mase rurale spre viața urbană, de schimbare a mentalităților și a relațiilor dintre oameni, în contextul epocii de desăvârșire a construcției socialiste. Cercetările au fost efectuate în regiunea Argeș, raionul Slatina. În cadrul acestui proces de urbanizare autorul vede ca fiind interesant acest proces de migrație de la sat la oraș. Aparent migrația către urban ar fi trebuit să fi cuprins toate satele raionului. În unele sate tinerii plecau masiv spre zonele urbane, aflate în plină dezvoltare industrială, pe când în altele situația era opusă: *nu pleacă nimeni din sat, țăranii adoptând, se pare, o poziție refractară față de plecarea lor din sat la șantierele de construcții sau la șantierele industriale, fenomen cu explicații multiple asupra cărora nu vom face anticipări* (Constantinescu, 1971b).

În anii '70 și '80 circulau zvonuri care anunțau pregătirea societății comuniste, unde fiecare va fi răsplătit nu după munca depusă, ci după nevoi; unde proprietatea privată va dispărea. Se anunțau deja parcurile de mașini unde fiecare-și va lăsa mașina personală, urmând ca aceasta să fie folosită de orice cetățean care avea nevoie de ea. Nu lipseau din plan nici blocurile fără bucătărie și grup sanitar, urmând ca masa să fie servită la cantinele de la parterul blocurilor. Adevărate colonii. Planuri care cu siguranță ar fi fost puse în aplicare dacă nu ar fi sosit anul 1989. Lucrurile începuseră, timid, cu transformarea satului românesc, prin demolarea lui și prin mutarea țăranilor în clădiri semi-urbane, asemenea blocurilor, dar fără utilitățile și confortul acestora din urmă. Se vedeau prin țară clădiri cu unul

sau două etaje, construite la marginea satelor, unde urmau să locuiască țărani din satele învecinate.

Merită de amintit aici și ideea obsesivă de a cultiva pământul cu orice preț. Se ajunsese până acolo încât erau cultivate și drumurile sătești, rămânând numai pe mijloc o cale de acces cu un singur sens. Aveam o producție agrară destul de însemnată, în acea perioadă, dar din nefericire pentru noi, cea mai mare parte mergea la export.

Ultimii ani din perioada comunistă au produs o tensiune extremă asupra satului românesc și a transformării lui cu orice preț, mai bine zis, a dispariției lui.

Într-un articol, publicat în primul număr al revistei Sociologie Românească după anul 1989, aflăm că satul românesc se afla până în anul 1989 *în fața unui destin implacabil care prevestea dispariția specificității sale prin demolare. Localitățile rurale urmau să ia o înfățișare nespecifică prin schimbarea morfologiei fizice* (Cernescu, 1990).

Transformările sociale ale satului românesc în perioada postcomunistă

În discursul Preafericitului Părinte Patriarh Daniel al Bisericii Ortodoxe Române, satul românesc astăzi este văzut între *suferință și speranță*. Părintele Patriarh vorbește despre faptul că la sat, mai mult decât la oraș, pot fi mai ușor percepute și apreciate prezența Creatorului în natură, valoarea naturii înconjurătoare ca dar al lui Dumnezeu care trebuie cultivat în relație de recunoștință față de dăruitor, precum și legătura indisolubilă dintre cult și cultură, având ca bază agricultura. De-a lungul secolelor, satul nostru românesc a teaurizat o mulțime de valori spirituale, morale și culturale care trebuie aduse din nou în actualitate.

Astăzi, satul românesc este oarecum răstignit între idealizare nostalgică și abordare practică, între identitate tradițională și supraviețuire precară. În satul românesc astăzi este prezentă o agricultură de subzistență, iar unele sate încep să dispară fiind depopulate sau chiar abandonate. Se constată că suferința îndurată de țărani în secolul trecut a fost devastatoare la nivelul identităților și mentalităților, afectând grav normalitatea sau firescul vieții tradiționale, cu efecte negative culturale, spirituale și demografice.

Prin activitatea sa, Biserica din spațiul rural influențează viața socială și aduce un spor de calitate vieții într-o anumită comunitate. Alături de Biserică trebuie sprijinită, încurajând pe agricultorii harnici și darnici din satul românesc. († Daniel, 2018).

Directorul general al Muzeului Național al Satului "Dimitrie Gusti" din București, Paula Popoiu, afirmă că satul românesc este cheia înțelegerii noastre ca români în marele cor al națiunii europene, este locul în care trecutul se întâlnește cu prezentul pentru a pregăti viitorul.

Satul tradițional s-a născut și a supraviețuit în jurul Bisericii, care fost de la început centrul spiritual, spațiul unde se derulau evenimentele importante ale comunității, dar și cele particulare – nașterea, moartea sau căsătoria.

Astăzi, înfățișarea satului se schimbă cu rapiditate, iar deschiderea spre Europa nu a adus numai lucruri bune. Graba de a imita moduri de viață prezente în Occident, neasimilate pe deplin de societatea noastră rurală, a creat monștri în arhitectură, vestimentație și în modul de a trăi și gândi.

Elementul definitoriu pentru identitatea unui sat este în principal arhitectura tradițională. Încă din anii 60, în spațiul european s-a pus problema salvării patrimoniului rural. În România, susține Paula Popoiu, mai sunt încă suficiente locuri de păstrat și poate acest lucru va fi conștientizat în viitor (Bâra, 2019).

Sociologul Ilie Bădescu, directorul Institutului de Sociologie al Academiei Române, în articolul *Satul și moștenirile culturale inestimabile*, care afirmă că satul tradițional este o stare spirituală, care se luptă cu deformările secularizante ale istoriei. Aici gospodăria este organizată după un model cosmogonic, unde casa, pridvorul deschis, ograda, ulița, vatra satului și țarina aveau o organizare cosmogonică, după formula sferei, iar întâmplarea era înțeleasă ca o prezență discretă a lui Dumnezeu în lume. Cultura prezentă în spațiul rural, cultura țărănească a devenit un model, un arhetip al vieții comune (Coșuleanu, 2019).

Iată că această cultură rurală, văzută ca un model sau arhetip al vieții, nu se poate păstra în formele sale inițiale sau ancestrale ci odată cu trecerea timpului, chiar dacă societatea postcomunistă nu mai are direcții clare și obligatorii de dezvoltare și transformare, aceste fenomene tot se petrec, însă într-o formă particulară, în comunitățile rurale, care de multe ori pot fi catalogate ca un mimetism social nefavorabil pentru societate.

În articolul *From Cow to Cradle. Mutations and Meanings of Rural Household in Post-socialism*, Vintilă Mihăilescu remarcă faptul că într-un sat din România, Pucheni, cercetat în mai multe rânduri de către domnia sa, a observat la un moment dat apariția în gospodăriile țărănești a balcoanelor/terasă, la etajul casei, precum și a leagănelor de lemn în curte. Cam 10% dintre gospodării adoptaseră această "atitudine reformatoare".

Și-a dat seama cercetătorul că mulți dintre cei care aveau asemenea "elemente inedite" nu mai creșteau animale, *nu mai țineau vacă*. Întrebând pe o gospodină din sat, care ar fi motivul pentru care au apelat la o asemenea strategie, de a modifica gospodăria țărănească, răspunsul a venit de la sine: *Am vrut să facem ceva frumos, așa, ceva rustic, ca toată lumea*. Alături de această constatare, atât de firească pentru locuitorii satului românesc postcomunist, dar nefirească pentru dănuirea lui în istorie, sociologul V. Mihăilescu remarcă și faptul că după căderea comunismului satele au fost lăsate să fie administrate de puterea discreționară a primăriilor, unde pe lângă corupție și conflicte sociale, cele mai multe gospodării au practicat o agricultură de subzistență. România este țara în care, după anii 1990, a lipsit o strategie de gestionare a dezvoltării spațiului rural. Cu toate acestea se constată o reală emancipare a locuitorilor satului românesc, de care ar trebui să se țină seama în viitoarele politici și strategii de dezvoltare rurală (Mihăilescu, 2011).

Numeroase sunt dezbaterele pe tema evoluției și transformării satului românesc și a gospodăriei țărănești. Amintim aici reuniunea care a avut ca temă *Gospodăria țărănească în economia rurală*, din anul 2017⁵.

Politica Uniunii Europene pune un accent deosebit pe dezvoltarea rurală. Politica dezvoltării rurale pentru perioada 2014-2020 se axează pe trei obiective strategice pe termen lung, care se aliniază Strategiei Europa 2020 și obiectivelor Politicii Agricole Comune. Astfel, aceasta își propune stimularea competitivității agriculturii, garantarea gestionării durabile a resurselor naturale și combaterea schimbărilor climatice, precum și favorizarea dezvoltării teritoriale echilibrate a economiilor și comunităților rurale, inclusiv prin crearea și menținerea de locuri de muncă (MADR, 2015).

Concluzii

Din această prezentare sumară a perspectivelor care privesc satul românesc și transformarea/dezvoltarea lui, se pot desprinde mai multe concluzii: satul românesc este într-o continuă transformare, cu sau fără voia autorităților europene sau naționale. Cele două perioade, interbelică și comunistă, au avut mai multe strategii de dezvoltare/transformare a satului românesc, urmând mai multe perspective, care decurgeau fie din studii sociologice, fie din ideologii de partid. În parte aceste strategii au dat

⁵ Această reuniune a continuat proiectul comun al Academiei Române, Academiei de Științe Agricole și Silvicultură „Gheorghe Ionescu-Șișești” și al Academiei de Studii Economice din București privind unele probleme de politică agrară.

roade, dar cele mai multe dintre ele au lăsat adevărate răni sociale, care cu greu se vor vindeca, mai ales strategiile din perioada comunistă. După perioada comunistă, societatea românească a fost și este într-o continuă căutare de a reface, de a revigora, de a dezvolta satul românesc, însă cele mai multe dintre aceste proiecte au rămas sau rămân la stadiul de proiect. Rămânem cu speranța că după această perioadă de pandemie lucrurile vor reveni pe un făgaș normal, cel al unei dezvoltări și transformări care vor pune în lumină valorile satului românesc.

Bibliografie

- ***, „Lege referitoare la Fundația Culturală *Principele Carol*”, 1921, în *Monitorul Oficial*, nr. 104, București, pp. 2684-2685.
- ***, „Legea Serviciului Social”, 1938, în *Monitorul Oficial* nr. 242, București.
- ***, *Institutul Social Român*, 1926, București: Editura Cultura Națională.
- † Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, 2018, „Satul românesc astăzi: între suferință și speranță”, în *Ziarul Lumina*, marți, 13 noiembrie, Nr. 258 (4144), Anul XIV, SERIA NAȚIONALĂ, p. 5.
- A.N.S.J.Br. (Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Brăila), 1950a, *Fond Comitetul Raional PCR-Făurei*, Dosar 1.
- A.N.S.J.Br., 1937, *Fond Prefectura jud. Brăila*, Dosar 17.
- A.N.S.J.Br., 1944, *Fond Primăria Comunei Ianca*, Dosar 12.
- A.N.S.J.Br., 1950b, *Fond Comitetul Raional PCR-Brăila*, Dosar 1.
- Bâra, C., 2019, „Satul este cheia înțelegerii identității noastre”, în *Ziarul Lumina*, vineri, 18 ianuarie, Nr. 14 (4193), Anul XV, SERIA NAȚIONALĂ, pp. 4-5.
- Cernescu, T., 1990, „Rezultate ale investigației sociologice din patru comune ale Sectorului Agricol Ilfov (S.A.I.), în *Sociologie Românească*, Serie nouă, Anul I, nr. 1-2, București, pp. 141-146.
- Constantinescu, M., 1971a, „Cercetări sociologice despre exodul rural în România în perioada 1937-1939”, în Constantinescu, M., *Cercetări sociologice, 1938-1971*, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, pp. 47-55.
- Constantinescu, M., 1971b, „Procesul de urbanizare în Republica Socialistă România”, în Constantinescu, M., *Cercetări sociologice, 1938-1971*, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, pp. 134-171.

- Coșuleanu, Ș., 2019, „Satul și moștenirile culturale inestimabile”, în *Ziarul Lumina*, marți, 9 aprilie, Nr. 83 (4262), Anul XV, SERIA NAȚIONALĂ, p. 5.
- Gusti, D., 1936, „Sociologie românească”, în *Sociologie românească*, Institutul Social Român, anul I, nr. 1, București, pp. 3-9.
- Gusti, D., 1938, „Participarea satelor la organizarea țării”, în *Sociologie românească*, anul III, nr. 4-6, București, pp. 103-104.
- Gusti, D., 1996, *Despre Cultură*, Buzău: Fundația „Dimitrie Gusti”/Biblioteca Județeană „V. Voiculescu”.
- Herseni, T., 1936, „Rostul Monografiilor sociologice”, „”, în *Sociologie românească*, Institutul Social Român, anul I, nr. 1, București, pp. 10-17.
- MADR (Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale din România), 2015, *Unitate și Diversitate în Satul Românesc*. Available online: <http://madr.ro/docs/dezvoltare-rurala/rndr/buletine-tematice/PT24.pdf>. Accessed 5 may 2020.
- Mihăilescu, V., 2011, “From Cow to Cradle. Mutations and Meanings of Rural Household in Post-socialism”, in *International Review of Social Research*, Volume 1, Issue 2, June, pp. 35-63. Available online: https://www.researchgate.net/publication/276422318_From_Cow_to_Cradle_Mutations_and_Meanings_of_Rural_Household_in_Post-socialism/link/5ada5975aca272fdaf83c035/download. Accessed 5 may 2020.
- Popescu, G., Istudor, Nicolae., (coord.), 2017, *Gospodăria țărănească în economia rurală*, București: Editura ASE.
- Popescu, N. V., 1939, „Cronica Internă”, în *Biserica Ortodoxă Română*, Anul LVII, Nr. 9-10, București, pp. 593-608.
- Pricopie, V., 2004, *Recunoașterea internațională a Școlii Gusti*, București: Editura Tritonic.